

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора Гомонюк Олени Михайлівни
на монографію **Ольги Миколаївни Куцевол**

«Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури»

Зміщення акцентів сучасної освітньої парадигми в бік гуманізації та саморозвитку особистості визначає основну мету навчального процесу вищої школи – сприяти самоактуалізації людини, розвинути закладений творчий потенціал і сформуванню потреби в подальшому самопізнанні, саморозвитку й самовдосконаленні. Креативність – необхідний складник професійного становлення і зростання й водночас одна з умов самореалізації педагога будь-якого профілю. Особливо необхідною, як справедливо наголошується в рецензованій науковій праці, вона є для вчителя літератури, що зумовлено специфікою й функціями навчального предмета, який відіграє важливу роль у формуванні всіх психічних сфер юної особистості, розвитку її творчих здібностей.

Вагому роль у підготовці висококваліфікованого вчителя-словесника відіграє курс методики викладання української літератури, безпосередньо спрямований на формування його професійно-методичних знань, умінь та навичок. Студенти-філологи опановують основні теоретичні й практичні засади організації літературної освіти учнів у форматі бакалаврату. На цьому етапі ступеневої підготовки майбутні освітяни зазвичай спрямовані на засвоєння нормативно-регламентованого компонента курсу методики та оволодіння випробуваними практикою формами, прийомами та способами організації навчальної взаємодії з учнями. Однак метою навчання в педагогічному університеті є не лише передача суми напрацьованих методичною наукою й практикою знань, а насамперед розвиток у майбутніх освітян готовності до активного інноваційного контакту зі світом загалом і своїми учнями зокрема.

У цьому контексті однією з актуальних проблем сучасної освіти є необхідність формування в майбутніх учителів літератури готовності до творчого виконання професійної діяльності. Така потреба детермінує необхідність нових підходів до методичної підготовки студентів-філологів у вищій школі. На вирішення цієї нагальної проблеми й спрямоване дослідження професора Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Ольги Миколаївни Куцевол.

На нашу думку, структура монографії О. М. Куцевол досить обґрунтована: розгляд поставленої проблеми поетапно здійснюється з парадигмальних позицій філософії, креативної психології та педагогіки, а також методики навчання української літератури, що яскраво засвідчує новаторський характер пошуку дослідниці.

Глибоко продумана провідна ідея роботи, яка полягає в тому, що розвиток креативності майбутніх учителів літератури розглядається як важливий компонент їхньої професійної підготовки й має здійснюватися з позицій креативної та особистісно орієнтованого навчання комплексно, поетапно і в чіткій, логічній послідовності.

Монографія вирізняється теоретичною глибиною та практичною спрямованістю. Її цінність і новизна полягає в низці незаперечних здобутків, серед яких назовемо найголовніші:

– теоретично обґрунтовані поняття «креативогенна сутність професійної діяльності вчителя літератури», «методична творчість», «креативність учителя літератури»,

«професійно-креативні якості словесника», «розвиток творчого потенціалу студентів-філологів у ВНЗ»;

– створено модель навчально-методичної системи розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів літератури, яка побудована на креативно-інноваційній стратегії.

Напрацювання моделі здійснювалось на ґрунтовній методологічній основі, а саме – теоретичних положеннях креативності (Дж. Гілфорд, М. Гнатко, В. Козленко, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, В. Роменець, П. Торранс та ін.) і креативності (В. Андреев, В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кичук, Н. Кузьміна, С. Сисоева, Д. Чернілевський та ін.), культурологічної й діалогової концепції (М. Бахтін, М. Біблер, Ю. Лотман), літературної творчості (П. Білоус, Г. В'язовський, Г. Клочек, М. Наєнко, Я. Парандовський та ін.), системного підходу до вирішення методико-педагогічних проблем й особистісно-діяльнісного підходу.

Філософські, психолого-педагогічні та методичні засади розвитку креативності особистості детально висвітлюються в першому розділі монографії («Методологічні засади проблеми креативності в дискурсі загальної теорії творчості»). Авторкою з'ясовано сутність стрижневих понять дослідження й окреслено кореляційні зв'язки: «творчість», «креативність», «творча особистість», «креативна особистість», «креативні якості індивіда та їх розвиток». Не викликає заперечень виокремлення внутрішніх (психологічні, фізіологічні, особистісні) та зовнішніх чинників (макро-, мезо- та мікросоціальні), що детермінують розвиток креативності індивіда. На основі досліджень психологів визначено сенситивні періоди для цього розвитку: 1) імпліцитний – 3–5 років, 2) підлітковий – 11–15 років, 3) юнацький – 15–20 років.

Необхідно зазначити, що авторка сумлінно опрацювала й узагальнила значну джерельну базу, виокремивши магістральні тенденції вирішення проблеми в дискурсі загальної теорії творчості, літературної та педагогічної творчості. Це дало їй можливість сформулювати переконливі висновки з першого розділу монографії:

– процесом формування креативності індивіда можна керувати, оскільки існує взаємозв'язок між творчістю та розвитком особистості;

– творча діяльністю людини одночасно впливає на зовнішній світ і змінює саму особистість, виконуючи функцію ефективного засобу її розвитку;

– оскільки юнацький вік є сприятливим для розвитку креативності індивіда, то потрібно створити для цього креативне середовище у вищих навчальних закладах, де молодь здобуває майбутню професію.

У другому розділі монографії («Педагогічні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури в контексті професійно-методичної підготовки») висвітлено особливості професійної діяльності вчителя літератури. Заслуговує на схвалення окреслена О. М. Куцевол модель професійної діяльності вчителя літератури, а також детальна характеристика кожного з її складників – художньо-дослідницького, психолого-педагогічного, методичного та комунікативного.

Уперше у вітчизняній методиці викладання літератури дається наукове визначення терміну «методична творчість», здійснено його структурно-компонентний аналіз, де чітко окреслено роль нормативно-регламентуючого і творчого компонентів методичної діяльності вчителя літератури. О. М. Куцевол розкриває чотири основні стадії розгортання творчого методичного пошуку: 1) інформаційно-цільовий; 2) проектування результату та конструювання моделі навчально-виховної взаємодії з учнями; 3) реалізація стратегії навчання; 4) рефлексивно-оцінювальний.

На основі аналізу психологічних праць з проблеми креативності (В. Андреева, Т. Баришевої, Н. Вишнякової, В. Кан-Калика, М. Никандрова, В. Роменця, В. Рибалки) та методики викладання літератури (Н. Волошиної, Є. Пасічника, Б. Степанишина, Г. Токмань) дослідниця створила модель професійно значущих креативних якостей особистості словесника, що також є новим словом у теорії методики викладання української літератури. До комплексу таких якостей належать мотиваційно-креативні, емоційно-креативні, інтелектуально-креативні, естетично-креативні, комунікативно-креативні та екзистенціально-креативні властивості.

Аналізуючи стан проблеми у ВНЗ та шкільній практиці, О. М. Куцевол аргументовано доводить необхідність зміни акценту в професійно-методичній підготовці студентів-філологів з «наповнення» майбутніх фахівців знаннями на самовдосконалення й саморозвиток професійно сутнісних креативних якостей, формування мотиваційної спрямованості на творче виконання вчительської праці, готовності до сприйняття і творення авторських педагогічних інновацій.

Авторка проаналізувала значну кількість праць учених-методистів, що дало змогу прослідкувати генезу висвітлення досліджуваного питання, починаючи з XIX ст. (І. Франко, В. Острогорський, В. Водовозов, Х. Алчевська, Б. Грінченко та ін.), через XX ст. (О. Дорошкевич, Я. Мамонтів, Т. і Ф. Бугайки, К. Волинський, О. Мазуркевич, К. Сторчак та ін.) і до сучасності (Є. Пасічник, Б. Степанишин, Л. Мірошниченко, Г. Токмань та ін.).

Вивчаючи стан проблеми у вищій школі, О. М. Куцевол ефективно використовує цілий комплекс методів: спостереження, анкетування, бесіди, тестування, експертних оцінок, аналізу продуктів методичної діяльності, вибудови профілю креативних якостей студентів-філологів. Така копітка робота дозволила дослідниці зробити переконливі висновки до цього розділу й визначити напрямки розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів літератури.

У III розділі – «Навчально-методична система розвитку креативності майбутніх учителів української літератури» – авторка проектує креативно-інноваційну стратегію методичної підготовки майбутніх словесників, яка ґрунтується на провідній ідеї дослідження про те, що розвиток креативності студентів у ході навчання у вищій школі не можна розглядати як стихійний, епізодичний чи другорядний процес. Хочемо особливо підкреслити, що кожен компонент напрацьованої моделі – теоретичний, практичний, науково-дослідний, самостійний, позааудиторний – спрямований на формування в майбутніх учителів здатності до творчого виконання методичної діяльності. Обґрунтування концептуальних засад дослідно-експериментального навчання, на нашу думку, здійснено повно й переконливо: сформульовано мету, схарактеризовано засадничі принципи, психолого-педагогічні умови функціонування, основні етапи розвитку креативності, визначено основні методи форми і види навчальної діяльності студентів на кожному з них.

На високому науково-теоретичному й практичному рівнях дослідницею розкривається роль лекцій, практичних та лабораторних занять, їх зміст, інтерактивні методи, прийоми і форми проведення. Цей матеріал засвідчує високий професійний та науковий потенціал О. М. Куцевол, її новаторське ставлення до проблеми модернізації викладання курсу методики літератури, уміння адаптувати до наших умов напрацювання зарубіжної педагогіки.

Новим словом у теорії та практиці методики є розробка дослідницею основ педагогічної імпровізації як різновиду професійно-творчої діяльності вчителя

літератури. Викликає інтерес також тренінг креативних якостей особистості студентів-філологів у форматі розробленого О. М. Куцевол спецкурсу «Основи методичної творчості вчителя літератури», що забезпечує психологізацію їхньої методичної підготовки. Зазначимо, що чимало напрацювань і пропозицій дослідниці можна екстраполювати на викладання інших дисциплін, що забезпечують професійну підготовку вчителів інших спеціальностей.

Заслуговує на схвалення вектор організації педагогічної практики, спрямований на формування в студентів готовності до творчої професійно-методичної діяльності. Розроблено етапи формування цієї якості, чітко визначено завдання організаторів педпрактики та практикантів, з'ясовано умови, що сприяють формуванню професійно значущих креативних здібностей майбутніх викладачів літератури, визначено найбільш продуктивні форми й види роботи для реалізації поставленої мети.

Хочемо особливо підкреслити, що параграфи цього розділу насичені цікавими методичними відкриттями, цінність яких для методичної науки не викликає сумнівів. Чимало з них було успішно апробовано при читанні курсів в Хмельницькому національному університеті.

Позитивно оцінюємо довідково-супровідний апарат монографії, зокрема передмову, список використаних джерел, що досить повно презентує найвагоміші напрацювання з означеної проблеми й відіграє роль своєрідного путівника для самостійного заглиблення в неї дослідників-початківців. На особливе схвалення заслуговує мова викладу матеріалу: вона – літературна, доступна широкому колу реципієнтів, як фахівців-науковців, так і студентів.

У цілому наукова праця О. М. Куцевол справляє враження своєчасного й глибокого проникнення в серцевину важливої освітянської проблеми, що має безперечну соціальну та педагогічну вагомість. Очевидно, що ця монографія – дуже актуальна наукова робота, яка спирається на глибокі теоретичні розробки та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду з методики викладання української літератури в закладах вищої педагогічної освіти. Саме в цьому, на наш погляд, полягає теоретична й практична цінність рецензованої монографії; отже, вона, на нашу думку, має викликати інтерес у науковців, викладачів і студентів, що готуються до педагогічної діяльності в середній школі.

Переконані, що книга Ольги Миколаївни Куцевол «Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури» (Вінниця: Глобус-Прес, 2006. – 348 с.) суттєво розширює наше уявлення про досліджувану проблему й, поза всяким сумнівом, є вагомим внеском у сучасний вітчизняний педагогічний дискурс. У ній накреслено перспективні напрями модернізації основних підсистем професійно-методичної підготовки майбутніх словесників (теоретичної, практичної, науково-дослідної, самостійної та позааудиторної) з метою формування в них готовності до творчої професійної діяльності.

Вважаємо, що наступну редакцію розглянутої монографії було б доцільно перекласти англійською й російською мовами, щоб вона стала надбанням ширшого кола науковців не лише в Україні, а й за її межами.

*Гомонюк О. М.,
доктор педагогічних наук, професор*